

synspunkt på linie med franskmændene Robert Ricard, der i hovedværket »La conquête spirituelle du Mexique« i 1933 fremsatte den påstand, at havde Jakob den Danske ideer vundet gehør og havde man optaget indfødte i det katolske præsteskab i den spanske kolonikirke var udviklingen gået i en helt anden retning. Den racistiske holdning bevirkede efter Ricards mening en stigende fjendtlig holdning til den katolske kirke, hvad der igen bevirkede, at de gejstlige blev betragtede som en fremmedartet overklasse i stedet for at udgøre grundstammen i en national kirke. Der kan tilsyneladende fremfindes mange eksempler på denne påstands rigtighed fra den mexicanske historie helt op til idag.

Et punkt, der har været omdiskuteret, er Jakob den Danske oprindelse. Nogle af de tidligste mexicanske kilder synes at være enige om, at han var dansk kongesøn. Nybo Rasmussen kommer i den foreliggende bog ikke nærmere ind på de forskellige kildeproblemer i denne forbindelse, men nævner i en fodnote, at hans egen opfattelse igennem årene er skiftet, og at hans mening idag er, at Jakob den Danske er yngste søn af kong Hans og Christine af Sachsen. Da Nybo Rasmussen ikke går ind i en nærmere redegørelse for denne påstand, skal den ikke gøres til genstand for behandling i nærværende anmeldelse.

Nybo Rasmussens lille bog om Broder Jakob den Danske kan anbefales ikke alene fordi den på en sober måde fremlægger et kompliceret og fremmedartet kildemateriale, men også fordi emnet i sin problematik fører til mange forskellige historiske sammenhænge af stor vigtighed og med vidtgående konsekvenser; der tænkes f. eks. på missionshistorie, sammenstødet mellem to fremmedartede kulturer, spansk kolonihistorie og den katolske kirkes stilling i Latinamerika.

Hans Christian Bjerg

Harold J. Grimm: The Reformation Era 1500-1650. Collier-Macmillan, London, 1954. Revised edition 1965. Second revised edition 1973. 594 s. £ 7.80.

Forfatteren meddeler i forordet, at det er hans hensigt »to tell the story of the rise of Protestantism and the Catholic reforms in their complete setting«. Det er godt, at der findes folk, som er tilstrækkelig robuste til at påtage sig en så gigantisk opgave som det er at skrive sådan en syntese. Naturligvis er det nyttigt at få en samlet opgørelse over, hvor vidt forskningen er nået på emnets mange forskellige felter, og bogen har da også fået stor udbredelse i flere udgaver og adskillige oplag. Nu er synteser jo imidlertid ikke alene statusopgørelser over forskningsresultater. Syntesens emne er helheder og sammenhænge, og den måde, dens forfatter arbejder på – det udvalg han gør inden for enkeltstudiernes væld af meninger og konklusioner og den vægt, han tillægger de enkelte sider af sagerne – vil i høj grad være afhængig af hans opfattelse af historien som proces. Hvad er det, der får historien til at ske? I hvilken retning man mener, besvarelsen af dette spørgsmål skal søges, vil være bestemmende for, hvad man finder væsentligt og mindre væsentligt, og må derfor, bevidst eller ubevidst, være udgangspunktet for ethvert forsøg på at beskrive en totalitet – som f. eks. reformationstidens Europa.

Disse bemærkninger er for en del foranlediget af, at det fremgår af Grimms bog, at han har været sig de nævnte problemer bevidst og har taget stilling til dem. Fremfor at fordybe sig i de fejl i detaljer og misforståelser af vekslende rækkevidde, som vil være uundgåelige i en bog af denne art – og det skal fastslås, at det på ingen måde er sådanne fejl, der præger Grimms bog – må det forekomme mere interessant i denne sammenhæng at prøve at klarlægge, ud fra hvilken grundopfattelse forfatteren håndterer sit stof. Hvad er efter Grimms mening det væsentlige ved reformationstidens Europa? Hvor lægges

vægten, når de forskellige emner skal have tildelt sidetal og – endnu vigtigere – når fænomenerne skal forklares?

Der er det gode ved Grimms bog, at man allerede på side 1 får at vide, hvordan det hele i virkeligheden forholder sig. »The Reformation had its inception in the search for the answer to a typical medieval question, How can I be saved?« Efter at Luthers og de andre reformatorers svar på dette spørgsmål havde startet reformationen, og denne rent religiøse problematik havde ført til dens udbredelse udover Europa, skete der det, at andre interesser straks blev blandet ind i det. Ved at genoplive den tidlige kirkes evangelisme og anvende den på deres egen tids forhold, indgød de protestantiske reformatorer kristendommen dynamiske kvaliteter, der førte til ændringer på andre områder (s. 2).

Hermed er bogens grundholdning angivet. Det er for Grimm *primært* de gode ideer – specielt på det religiøse område – der fik tingene til at ske og førte til ændringer i samfundet. Denne idealistiske betragtningsmåde, som synes lykkelig uberørt af den megen forskning både i øst og vest i reformationernes sammenhæng med sociale spændinger, ikke mindst således som disse viser sig i tiden *forud* for reformationerne, er på mange måder bestemmende for bogens hele disposition og indhold. Grimm kommer vidt omkring i emnerne, han har stort set det hele med, i det omfang det overhovedet er muligt, men de sammenhænge, hvori de enkelte fænomener præsenteres, og den måde årsagerne forklares på, eksplecit eller mere indirekte, tjener til at fastholde læseren i denne ene grundopfattelse, uden at han eller hun får lejlighed til at opdage, at der er flere andre mulige synsmåder. Som læser af bogen vil man let kunne få det indtryk, at reformationsforskning er en forholdsvis simpel sag, at alle væsentlige problemer allerede er løst til alles tilfredshed.

At Luthers person og tænkning indtager en meget dominerende plads i bogen kan ikke overraske på baggrund af, hvad der er sagt ovenfor. Thomas Müntzer må derimod klare sig med to sider, men det afgørende i denne forbindelse er den sammenhæng, hvori Müntzer placeres. Han får tildelt rollen som en bifigur i forbindelse med bondekrigen i 1525, der igen kun er en løsrevet episode i et kapitel om lutherdommen. I et senere kapitel i bogen, *New Forms of Protestantism*, omtales den radikale reformation, og her dominerer skikkelser som Konrad Grebel og Menno Simons. Grimm følger her de amerikanske menonittiske forskere (især Harold S. Bender), som i teologisk henseende »nedstammer« fra Menno Simons, og som gerne lægger så megen luft som muligt mellem døberbevægelsen og Thomas Müntzer, hvis mere drastiske meninger ikke er populære blandt nutidens amerikanske baptister. Om Menno Simons skriver Grimm, at under hans ledelse »Anabaptism was purged of its radical elements and gained widespread respectability« (s. 223). Det afgørende er, at Grimm ved at skille Thomas Müntzer ud fra den radikale reformation og placere ham som en isoleret skikkelse i et mislykket bondeoprør har taget et meget yderliggående standpunkt i en løbende diskussion om Müntzers teologi og dens betydning for bl. a. døberne – uden at dette går op for den intetanende læser.

Der kunne påvises andre eksempler af lignende art. Det vigtigste i denne forbindelse er nok, at selv om forfatteren erkender tilstedeværelsen af politiske, sociale, økonomiske og religiøse faktorer i det kompleks af årsager, der skabte reformationstidens Europa, så er han dybt overbevist om, at disse faktorer var *adskilte* fænomener, som øvede deres virkning hver for sig og i princippet uafhængige af hinanden. Han kan derfor isolere de sociale og økonomiske forhold i et indledende oversigtskapitel, *The Changing Social Structure*, men i øvrigt lade dem nogenlunde uomtalt bogen igennem. Helt klart kommer hans synspunkt frem i det afsluttende kapitel. Her fremhæves endnu engang reformatorernes *lære* som den egentlige årsag til mange ting, hvorefter der fortsættes: »It is a historical axiom that opposition to the state develops among the minorities whose in-

terests are not furthered by the established order. Throughout the Reformation Era, from the Peasant's Revolt to the Puritan Revolution, the most radical political theories did not evolve from the necessity of logic, but grew out of the demands of the dissatisfied minorities. In most cases, their religious and political views coincided. Therefore they drew their political, economic, and social theories from religious sources, particularly the Bible» (s. 468). Når man er kommet sig af sin overraskelse over, at Grimm synes at mene, at bønderne udgjorde en minoritet i datidens samfund, kan man konstatere, at det for ham nærmest var et tilfælde, at oprørsideologien hentedes fra bibelen. Spørgsmålet om en sammenhæng mellem de enkelte grupper, f. eks. bøndernes, samfundsmæssige situation og deres bevidsthed, præget som den nødvendigvis måtte være af tidens religiøse »verdensbillede«, tager han slet ikke op.

Hvad der her er sagt, skal ikke opfattes som en kritik af, at Grimms bog er baseret på en bestemt historicopfattelse. Det er al historisk litteratur. Det er hensigten her at gøre opmærksom på, at der er forklaringer og opfattelser af sammenhænge, som man ikke bliver gjort opmærksom på i bogen. En bog af denne type kunne med fordel også medtage en orientering om forskningens hovedlinier. Det er ikke gjort med at bringe en fyldig bibliografi – og Grimms bibliografi er fyldig, 72 sider tæt besat med titler, delt ind i afsnit svarende til bogens kapitler. Al denne trykte klogskab kunne have dannet grundlag for en orientering om reformationsforskningens mange spændende problemer, hvor man nu alene har fået serveret en enkel »løsning«. Denne servering er til gengæld gjort grundigt, og netop fordi bogen er værd at læse som en introduktion til et meget stort emne, er det vigtigt, at man gør sig dens begrænsninger klart.

Alex Wittendorff

Daniel Olivier: Der Fall Luther. Geschichte einer Verurteilung 1517–1521. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1972. 235 s. DM 20.

Forfatteren er hvad gamle biskop Resen ville have kaldt en drabelig papist. Han er fransk munk af assumptionisternes orden, der blev stiftet i 1847 bl. a. med henblik på bekæmpelse af protestantismen, og han blev præsteviet i 1954. Men papister er ikke hvad de har været, og som historiker er Olivier elev af Josef Lortz i Mainz, hvis store bog om den tyske reformation han har oversat til fransk. Han hører med andre ord til den moderne katolske retning, som ønsker at gøre op med, hvad de kalder den dobbelte Luther-legende, den protestantiske og den gamle katolske. Denne nye katolske forskning fastholder naturligvis, at Luthers lære, således som han efterhånden udviklede den, var kættersk, men mener på den anden side, at Luthers oprindelige opposition mod kirken udsprang af en velbegrunderet samvittighedskonflikt, fremkaldt af svære misbrug og fejltagelser fra kirkens ledelses side, der havde gjort kirken til »sin samtids fange«. Oliviers bog om processen mod Luther omhandler således en periode, da Luther efter denne opfattelse endnu var profeten, der drevet af sin samvittighed fulgte sit kald, en urostifter der blev en udfordring. Man vil forstå, at processen og hele dens baggrund altså her behandles ud fra et bestemt overordnet synspunkt, selv om dette ikke formuleres direkte. Meningen med bogen synes bl. a. at være at give læsere, som er opdraget i den protestantiske tradition, et mere nuanceret syn på såvel den katolske kirke på reformationstiden som på den moderne katolske historieforskning. Forfatteren har ment at kunne undvære noter og i det hele taget enhver form for dokumentation, og – hvad der er værre – han forsøger sig i en »frisk« stil, der bl. a. består i at lade personerne bryde ud i direkte tale. Slutkapitlet med overskriften »Der Fremdling im »Schwarzen Bären« er således konstrueret som en